

Roman (Tania Ørum), Thomas Pynchon (Jørgen Egebak), Bruce Chatwin (Rikard Schönström), Len Deighton (Frederik Stjernfelt), Thomas Bernhard (Carsten Sestoft), Milan Kundera (Lilian Munk Rösing), Maurice Blanchot (Mikkel Bruun Zangenberg), Marcel Beyer (Moritz Schramm), Don DeLillo (Henrik Stampe Lund; Isak Winkel Holm) og Michael Cunningham (Marie-Louise Svane).

Så vidt jeg kan vurdere et veloplagt con amore-projekt.

Sune Liiisberg

Sundhedspleje i velfærdsstaten – om politisk dannelse af kvindelig subjektivitet

Buus, Henriette: Sundhedsplejerskeinstitutionens dannelse. En kulturteoretisk og kulturhistorisk analyse af velfærdsstatens embedsværk. Museum Tusulanums Forlag 2001, 517 sider, kr. 365.

Politiseringen af spørgsmålet om den menneskelige sundhed og af de medicinske bestræbelser på at påvirke denne sundhed fremstilles gerne som et træk ved den moderne stats udvikling i oplysningstidens Europa. Det skyldes, at fænomenet *folkesundhed* opdages som et nyt anliggende for den politiske styring, hvilket igen hænger sammen med, at befolkningens størrelse og styrke indstiftes som statens nye genstand og mål. Med andre ord

begynder man fra statens side at anskue befolkningen som en værdifuld ressource, og folkesundheden fremstilles både som en forudsætning for befolkningens evne til produktivitet og reproduktivitet og som en målestok for dens kræfter. Som element i folkesundhedens opdagelse tildeles medicinen da en hidtil ukendt status for den altomfattende måde, hvorpå man regulerer det politiske samkvem. Denne politiske interesse i at undersøge og forbedre befolkningens almene sundhedsniveau forstærkes i forbindelse med opbygningen af de europæiske velfærdsstater i det 20. århundrede. Her bliver spørgsmålet om folkesundheden for alvor 'high politics', og i vor tid er det nærmest selvfølgeligt, at der må investeres i omfattende politiske bestræbelser på at styre befolkningens helbreds-tilstand. Inden for rammerne af de europæiske velfærdsstater har denne styring overordnet set fundet sted gennem indretningen af et offentligt sundhedsvæsen samt via forskellige andre indsatser for at forebygge sygdomme og mindske sundhedsrisici i samfundet. Aktuelt er den sundhedspolitiske debat præget af to modsatrettede tendenser, der hver især involverer en ambition om at nedprioritere statens ansvar for folkesundheden. Dels fokuseres der på at overføre beslutningskompetence på området fra nationalstatsligt regi til EU's organer. Dels fokuseres der omvendt på at uddelegere ansvar fra nationalstaten til enkeltindividerne

og det civile samfunds fællesskaber. Ikke mindst i Skandinavien markerer disse tendenser et opbrud i forhold til den politiske udvikling, der karakteriserede størstedelen af det 20. århundrede. Her havde opbygningen af de socialdemokratiske velfærdsregimer væsentligt været koblet på en forestilling om, at en udvidelse af statens styringsindsats ville føre til en forøgelse af samfundets velfærd og herunder af befolkningens sundhedstilstand. Velfærdsstaten betegnede kort sagt en styringsmekanisme, der ud fra et princip om universelle sociale rettigheder håndterede risici og redistribuerede goder for samtlige borgere i samfundet. På det sundhedspolitiske felt involverede denne statsform udviklingen af en organisation, hvor alle og enhver blev tildelt offentlig sygeforsikring og lige adgang til sundhedsydelser. Samtidig så de skandinaviske velfærdsstater det som deres opgave at forbedre befolkningens sundhedstilstand via en række forskelligartede tiltag.

I værket *Sundhedsplejerskeinstitutionens dannelse. En kulturteoretisk og kulturhistorisk analyse af velfærdsstatens embedsværk* har etnologen Henriette Buus sat sig for at skrive et bestemt kapitel af denne historie, som den former sig fra et dansk perspektiv. Værket tager afsæt i en undren over den selvfølgelighed, hvormed sundhedsplejersken i Danmark er blevet en naturlig aktør i det ellers så intime forhold mellem mor og barn. Det resulterer i en nærgående analyse af

sundhedsplejens fremkomst i mellemkrigstiden som en af velfærdsstatens foregangsinstitutioner. Analysen tager form ud fra en dialektisk forskningspraksis, hvor opstillingen af et lidt overvægtigt teoriapparat til forståelse af velfærdsstaten og dens embedsværk sker i samspil med undersøgelsen af et omfattende empirisk kildemateriale. Gennem denne kobling af kulturteori og kulturhistorie demonstreres det, hvorledes sundhedsplejerskeinstitutionen dannes i en kompleks interaktion mellem internationale forhold, udviklingen af velfærdsstatens embedsværk, engagerede sygeplejerskers bestræbelser og efterrettelige spædbørnsmødre.

Værkets teoretiske led samler sig omkring begrebet *interpellation*, som det anvendes inden for den etnologiske stats- og livsformsteori. Hermed er der tale om en lidt tung og kantet *struktur-dialektisk videnskabsteori*, der ikke mindst er udviklet af Thomas Højrup. Ifølge Buus udgør den grundlaget for en såkaldt kumulativt selvkorrigerende teoriudvikling, hvor dannelsen af teoretiske strukturbegreber til at erkende historiske processer med sker i et dialektisk samspil med begrebernes konkrete anvendelse på et empirisk felt. Inden for dette noget avancerede etnologiske teoriunivers arbejdes der med en forståelse af den moderne stat som et subjekt, der er udstyret med såvel en ydre som indre struktur. Udadtil indgår staten i en flerhed med andre stater, og deres relation til hinanden tager form som

en anerkendelseskamp. Historisk set udmønter denne sig blandt andet i etableringen af et diplomatisk-militært kompleks, hvis sigte er at afstemme staternes indbyrdes styrkeforhold. For at kunne forblive en selvstændig stat blandt andre stater bør det enkelte statssubjekt således ikke blot etablere et diplomati. Det må også være i besiddelse af en vis forsvarsevne, der kan modsvare de andre staters angrebsevne. Her overeksponerer den etnologiske statsteori dog den moderne stats fokusering på forsvarsevnen ved at gøre den til det eneste element i staternes anerkendelseskamp. I den politiske orden, der udvikler sig fra oplysningstiden, har de europæiske stater ganske vist været optaget af deres gensidige styrkeforhold. Men det er foregået på en måde, hvor styrke er blevet opfattet som et langt mere omfattende fænomen.

Statens styrke udadtil i forholdet til andre stater er ikke mindst betinget af dens indre styrke. Historisk set er denne blandt andet blevet målt ved befolkningens størrelse og tilstand. Ifølge den etnologiske statsteori afhænger statens ydre styrke af dens indre organisering. Indadtil forudsætter statens styrkebesiddelse således, at statssubjektet kan aktivere borgene som midler for sine ydre mål. Derfor må den sætte sin vilje igennem få borgerne til at anerkende staten, hvormed de dannes som afhængige subjekter. Det er denne aktivering, der beskrives via begrebet interpel-

lation, og som af Buus defineres som ”den proces, hvorved en statsvilje, betinget af statens internationale forhold, bliver virkeliggjort gennem borgernes selvfølgeligelige praksis og med borgernes frie vilje” (97). Gennem interpellation dannes statsborgerne som afhængige subjekter, hvis selvbevidsthed og daglige praksis er knyttet til realiseringen af statens mål.

Efter en lidt omstændig udredning for det kulturteoretiske grundlag samler værkets kulturhistoriske led sig omkring en analyse af sundhedsplejerskeinstitutionens dannelse. Ifølge Buus beror koblingen af disse to led på, at den pågældende dannelse kan forklares som en interpellationsproces. Faktisk viser der sig at være tale om noget så specielt som en *dobbeltinterpellation*. For det første henviser sundhedsplejerskeinstitutionens dannelse nemlig til statens *interpellation af kvinder som sundhedsplejersker*. For det andet bliver disse sundhedsplejersker efterfølgende statens midler for en *interpellation af kvinder som mødre*. Den første interpellationsrelation undersøges med afsæt i statens perspektiv, hvor den var del af en befolkningspolitik, hvis mission var at sikre sunde og samfundsnyttige borgere i Danmark. I mellemkrigstiden var de europæiske stater generelt præget af en politisk omsorg for befolkningens kvalitet og kvantitet. Disse parametre blev ikke blot opfattet som et tegn på staternes indre ressourcer men også som et vigtigt aspekt i deres indbyrdes kamp for ydre anerkendelse. Her

glemmer Buus tilsyneladende sin insisteren på forsvarspolitikken som bestemmende for staternes gensidige forhold. I stedet beskriver hun, hvordan den politiske bekymring for befolkningens overlevelse og kræfter var snævert forbundet med en generel europæisk diskussion af spædbørnsdødelighed. På det tidspunkt lod man nemlig ikke blot spædbørnsdødeligheden fungere som en målestok for de enkelte staters kultur- og civilisationsniveau. Man lod den også fungere som en indikator for de forskellige befolkningers evne til at overleve og forøges samt som en målestok for deres sundhedstilstand og nytteværdi. Fra et dansk perspektiv blev denne diskussion ikke mindst relevant, fordi spædbørnsdødeligheden i Danmark var højere end i andre lande, som man sammenlignede sig med. Derfor blev spædbørnsdødeligheden også opfattet som et væsentligt aspekt i den danske stats anerkendelsesrelation til andre stater, og dens nedbringelse blev følgelig etableret som et statsanliggende på baggrund af internationale forhold. Den danske stats initiativer på området viste sig konkret ved, at sundhedsstyrelsens embedsmænd etablerede sundhedsplejerskeinstitutionen i statens indre med henblik på at ændre danske mødres moderskabspraksis. Således skabtes sundhedsplejen som et middel til at gøre kvinderne ansvarlige for spædbørnenes sundhed og trivsel. I overensstemmelse med den statslige kvindepolitiks opdeling af kvinde-

kønnet i mødre og erhvervskvinder, var de første kvinder, som skulle drages til ansvar, ikke spædbørns-mødrene. Det var derimod kvinder med særlige evner, færdigheder og karakter, der skulle påkaldes til sundhedsplejerskeembedet for at varetage uddannelse og opdragelse af mødrene med henblik på at formindske spædbørnsdødeligheden. Kriteriet for ordningens succes bestod nemlig i, at de helt rigtige kvinder blev ansat som sundhedsplejersker. Det indebar dels, at man kun optog kvinder, som besad de faglige evner til at blive omskølet fra sygeplejersker til sundhedsplejersker. Dels var det også afgørende, at kvinderne besad de personlige forudsætninger for at kunne omformes til subjekter, der så sundhedsplejerskeembedet som deres eget mål og samtidig ville være middel til institutionens anerkendelse i familierne. Denne anerkendelse var nemlig en forudsætning for, at sundhedsplejerskerne ville blive lukket ind i hjemmene. Var en sådan gæstfrihed til stede, ville de få mulighed for give råd og vejledning til de nybagte mødre og dermed påvirke deres moderskabspraksis. På den måde ville sundhedsplejerskerne kunne fungere som et redskab for statens interpellation af kvinder til mødre, og således for den politiske ambition om at nedsætte spædbørnsdødelighed. I praksis skulle mødrene overbevises om, at sundhedsplejerskerne lå inde med de bedste retningslinier for opfostringen af spædbørn. Denne overbevisning

ville resultere i en opdragelse af moderen til at efterleve amning, ro, renlighed og regelmæssighed i omgangen med de nyfødte.

Som i tilfældet med sundhedsplejersken ville moderen hermed være gennemgået en dannelsesproces, der ikke blot indebar en passiv indoptagelse af en borgerpligt, som hun var blevet påtvunget af staten. Spædbørnsmødre og sundhedsplejersker er derimod blevet formet som kvinder med en bestemt selvbevidsthed og dagligdags praksis ved frivilligt at underlægge sig statens befolkningspolitiske strategi og dermed opnå anerkendelse for at opfylde kravene til en bestemt identitet. På den baggrund bliver det også forståeligt, hvorfor mange kvinders subjektivitet er snævert knyttet til velfærdsstaten og dens politiske projekt. Det er nok den mest interessante konklusion, der kan drages af Buus' værk, som i øvrigt er kendetegnet ved at være både gennearbejdet og velskrevet. Havde analysen fulgt nærmere op på den pågældende relation mellem velfærdspolitik og kvindelig subjektivitet og måske havde belyst den i et mere aktuelt perspektiv, havde værket vundet relevans. I stedet fremstår det til en vis grad som en fortabelse i et historisk arkivmateriale, der er udstyret med et unødvendigt tungt videnskabsteoretisk apparat.

Anders Dræby Sørensen

Rummets og tankens strukturer

Erwin Panofsky, Pierre Bourdieu, Gotik – arkitektur – skolastik – habitus, Forlaget Klim, Århus, 2002, 176 sider, 239 kr.

Et sted hos Thomas Aquinas hedder det: *nam et sensus ratio quaedam est, ”thi også sansen er en slags fornuft”*. Udsagnet spiller en afgørende rolle i Erwin Panofskys epokegørende *Gothic Architecture and Scholasticism* (1951), i hvilken der fremlæses en fundamental homologi mellem skolastikkens dialektiske tænkning og den højgotiske kirkearkitektur, et sammenfald af strukturligheder der ifølge Panofsky er så ubestrideligt, at det ikke kan have tilfældighedens karakter. Dette sammenfald består for en ydre betragtning i, at kunsthistorikerne og filosofihistorikerne inddeler periodens materiale på identiske måder. For en betragtning af mere substantiel karakter drejer ligheden sig om, at såvel de højgotiske bygmestres katedraler som de skolastiske filosofers *summae* er gennemtrængt af forestillingen om, at fornuften manifesterer sig i verden. Højskolastikkens grundlæggende idé var, anderledes formuleret, at det er muligt ved tankens klarhed at forsone fornuftens kritiske blik med accepten af de religiøse sandheders åbenbare karakter. At sansen også er en slags fornuft refererer hos Thomas til det dobbelte forhold, at den menne-